

M. Sadık Aslan kara
Öykü Dedi ğin

Öykü Şiirin Üvey Kardeşi!

İnsanla maymunun aynı atadan geldi ği, sonrasında farklı kromozom dizilişleri, bunun yol açtığı örgensel de ğişimler nedeniyle milyonlarca yıllık tarihi içinde, belki de ortalarda bir yerde bu ataların farklı iki ana karaktere dönüştüğü biliniyor.

Ne tuhaf, bu gizi biliyor da insano ğlu, şiirle öykünün atası üzerinde tartışmaya, düşünce üretmeye geldi ğinde iş, bunu konuşmaya yanaşmıyor pek... Herkes bir özlü söz buluyor, bir önerme kuruyor ya da kolaycılı ğa kaçıp hazır önermelerden birinin peşine takılıyor... Umutla bakıyorsunuz, ama arka planında bir tasarıma dayanmadığını görüyorsunuz bunun. Yani bu yönde düşünce dizgesi yaratılmış, buradan yola çıkılarak bir genel tasarıma varılmış de ğil!

Söylenegelenlere bir göz atalım ilkin...

“Öyküyle şiir ikiz kardeş.”

“Öykü, şiirin düzyazıdaki biçimi.”

“Öykü, şiiri kılavuz alır.”

“Öykü, şiir gibi yazılır.”

“Öykü, şiir eme ği gerektirir.”

Bunun gibi daha pek çok önerme kurulabilir... Bu önermelerle bunlara eklenebilecek olası önermelerin belirleyici, ayırıcı özelli ğini şu iki noktada toplamak olanaklıymış gibi görünüyor bana: 1. Öykü, şiir de ğil ama şiire benzer bir yan taşıyor, 2. Öykü, şiire verilen eme ğe benzer biçimde birikim, emek gerektiriyor.

Eh, gelin öyleyse, kıyı kıyı da olsa birlikte deşmeye girişelim konuyu...

Şöyle bir soruya ne dersiniz:

Bir öyküde tümce, şiirdeki dizenin işlevini üstlenmişçesine bir yapı gösterebilir mi? Buradan kalkılarak öykü tümcesinin, dize yerine geçebilece ği savlanabilir mi?

Öykü tümcesi bağlamlı tümce, en başta bunu koymak gerekiyor yanılmıyorsam temele! Öykünün kendisi bu bağlamdan çıkıyor zaten... Böyle olmasa öykü geliştirilebilir miydi, okurun bekledi ği sona ya da beklenmedik, şaşırtmacalı sonlara evrilebilir miydi? Öykü ayrıntısı ya da temel ö ğe olarak herhangi bir öykü gerecinin, gerek sıkılama, yoğunlaştırma gerekse yayma, ye ğnileştirme anlamında öykü içinde dolanımda tutulmasının, öyküye kazandıracığı

anlam çoğulluğu biliniyor elbette. Ama şiirde ses, ezgi, tartım dışında böyle bir bağlamdan söz edilebilir mi peki?

Öyküde bağlamlamanın aracı tümce, şiirdeki dize ise tersine bağlamsızlığın ya da bağlanmasızlığın, bir başka deyişle bağımsızlığın göstereni... Dizenin ses, ezgi, tartım temelinde süreğenlik içinde bir bağlam oluşturacağı öne sürülebilir kuşkusuz, hatta bunun dışında şiir bütünde bir bağlam da yansıtabilir, ne ki rastlantısaldır, öyküdeki zorunluluk bağına benzer biçimde ilişkileniş yansıtmaz yine de bu!

Öyleyse ne öyküdeki tümce, şiirde dizenin yerine geçirilebilir ne de şiirdeki dize kavrayışı öyküde tümcenin yerine konulabilir...

Bir diğer soru da şu olsun: Öykü, olay veya durum (atmosfer) değilse de an'la sıkı sıkıya bağlılık içindeyken şiirde buna benzer bir zorunluluk bağından söz edilebilir mi?

Öykü, olaysız da kurulabilir, durumsuz da, ama ansız? Bunu çıkardığımızda ne kalır öyküden geriye? Tersiyile karşılaşılabılır; ama olay ya da durum öykünün ayrılmaz ögesine dönüşebilir. Burada olay aktarıcılığından, olay öykücülüğünden söz ediyor değilim, öykü, olayı zorunluluk bağı içine katabilir kolayca, demem o! Doğası yatkındır çünkü buna, geleneği, atası, kromozomları uygundur! Peki şiir böylesi zorunluluk bağıyla ilintilendirilebilir mi, olanaklı mı bu?

Demek öyküdeki sıkı bağla şiirdeki sıkı bağ, bunu dile getiren “bağlam” teriminin kullanımı dışında hiçbir ortaklaşalık ya da örtüşme göstermiyor!... Öykü tümcesiyle şiir kurulamıyorsa, öykünün gereksindiği sıkı bağ, şiirde herhangi zorunluluk taşımiyorsa öyküyle şiir nerede, nasıl ilişkilendirilebilir öyleyse? Yoksa bu ikisi arasında hiç mi ilişki yok?

Gelin, bir başka soruyla sürdürüelim tartışma açılımını. Sözelimi öykü, saçmaya, anlamsızlığa dayalı olsa da bunu yine de anlatı içinde yansıtmaya çabalarken, şiirde bu türde bir zorunluluktan söz edilebilir mi peki?

Gerçekten de uyumsuz, anlamsız, gerçeküstücü, aykırı gerçekçi, düşlemci her ne olursa olsun, bütün bunların öykü evreni içinde ille de bir anlatıma dayandığı görülüyor hep. Yani yine zorunluluk bağı söz konusu! Buna göre öyküde izleğiniz, konunuz, evreniniz, kişileriniz uyumsuzluk da yansıtırsa öykü, içerikçe bir anlam bütünlüğü, bunun ötesinde anlam evreni yaratmak zorunda kendine! Oysa şiirin böyle bir zorunluluk bağı olduğu düşünülebilir mi? Şiir, bunu gereksinmez ki, böylesi zorunluluk bağıyla ilişkilendirilsin!

Bütün bunların ardından şu yargıya varabilmek olası bana göre: Şiirin imgeyle yarattığı büyü, öykünün tümceyle yarattığı büyüden özce ayrılır! Bu da onların öz kardeş olmadığını, aynı atadan yola çıksalar da süreç içinde bir yerde yollarının tümünden ayrıldığını göstermeye yetiyor sanırım.

Öyküdeki imge çok farklı bir temele yaslanırken, şiirdeki imge bambaşka gereçlerden beslenerek çavlına dönüşüyor.

Öyküsel imgelemede sözdizimi, tümce, sözcük, seslem vb. yine bir zorunluluk yönünde işlev üstleniyor. Her ikisi de sıçramalı, yankılamalı bir imgeleme yaratsa da şiirde bu, herhangi zorunluluk bağına dayanmaksızın çıkıyor ortaya. Çünkü şiir, öykü gibi dil-anlatım bağlamında kapsanıci (kapsanık) bir yapı yansıtmıyor... Şiir, bu açıdan da bağımsız tutuyor kendini. Ne roman gibi kapsayıci ne de öykü gibi kapsanıci bağlamla çıkıyor alımlayanın karşısına...

Öykü, şiirle arasında biçimce, sesçe ne ölçüde benzerlik kurarsa kursun, şiirin imgeleme olanaklarına, özgürlüğüne sahip değil yine de! Çünkü sözdizimi mantığı, sonuçta bir anlatı temelinde, bu da kapsanıci dil-anlatım bağlamına yaslanıyor. Bu yazı yapılanmasıyla şiire doğru adım atılamaz elbette. Sözdizimlerini öykünün kapsanıci dil-anlatım bağlamında çarpanlarına, bölenerine ayırabilmek görece de olsa olanaklıdır. Oysa şiirde dizeyi, böyle bir bağlam yönünde görece bile olsa ayıramazsınız herhalde. Şiir, böyle bir takım ruhunu reddeder, öyküyse bunun tersine tam bir takım ruhuyla hareket eder.

Öykünün şiir karşısındaki zayıflığı, belki de bu takım ruhundan kaynaklanıyor. Bunu tinsel, imgesel bağlamda almasak da, öykünün bunun dışında tek'e, bir'e indirgenmiş bir yapısı olduğundan söz edilebilir, hatta "tek etki kuramı" bu yönde alınabilir pekâlâ! Şiirin tinsel, imgesel bağlamda bunu reddedeceği açıktır oysa!

Öykü, tümceyi, sözcükleri, kapsanıci dil-anlatım mantığının anlamlandırma isteğinden kurtaramaz bir türlü. Şiire en yakın durduğu yerde bile, yine de ondan uzak kalışı böyle yorumlanabilir sanıyorum. Öyleyse şairle öykücü, yoğunlukları, yeğinlikleri yönünde şiirle öykünün, geçirgenlik barındırmayan apayrı alanlar olduğunun bilincinde demektir.

Sözgelimi Sabahattin Ali'nin, Sait Faik'in, Ziya Osman Saba'nın, Sabahattin Kudret Aksal'ın, Necati Cumalı'nın, Şükran Kurdakul'un, Kemal Özer'in, Ruşen Hakkı'nın, Dinçer Sezgin'in, Hüseyin Yurttaş'ın, Murathan Mungan'ın, Mehmet Zaman Saçlıoğlu'nun, Hasan Ali Toptaş'ın, Zeynep Aliye'nin, Burhan Günel'in öyküleri, şiirleriyle karşılaştırıldığında bunların kesinlikle şiire dönüşmediği söylenebilir. Buna göre şairler, öyküyü şiir gibi yapılandırmaya yönelmiyor demek ki!

Her biri farklı farklı kanallarda, belki de kendi şiir anlayışlarına koşut bir öykücülük kavrayışı yönünde ilerliyor, o kadar!

Oysa Onat Kutlar, Ferit Edgü, Necati Tosuner, Özcan Karabulut, öykülerinde sanki şiir yazıyorlarmışçasına izlenim bırakabiliyor bir çalım. Karabulut bunu anlatı dilinde kurmaya, bir açıdan neredeyse "nesir şiir" gibi örüntülemeye girişmiş gözükürken, Tosuner şiirin formunu bile örnekleyebiliyor kimi ürünlerinde. Ferit Edgü'nün öyküleri de bu yönde birer örnek olarak alınabilir sanıyorum. Kutlar'ın öykülerine geldiğinde sıra, Karabulut'ta belirtilen "gibi" de kaldırılabilir hatta, düpedüz şiirmiş gibisine okunabilir kimi ürünleri. Ama buna karşın ne Edgü'yle Tosuner'in ne de Kutlar'la Karabulut'un öyküleri şiir oluyor, tam tersine yalnızca öykü olarak kalıyor! Nasıl oluyor bu?

Cemil Kavukçu'nun, Ayfer Tunç'un, Mahir Öztaş'ın öyküleri şiirden, sanki hiç yararlanmamışçasına bir duruş sergiliyor, ama anlatının içine girildiğinde, bunların anlatı ustalığı kadar, şiirle karılmışlıkları nedeniyle de ayrıksılık yansıttığı sezilebiliyor... Kavukçu'daki, Öztaş'taki "karga"lı ürkü gereçleri, Tunç'taki tragedik yarılma bu yönde örneklenebilir.

Sonra Bilge Karasu, Sevim Burak, Tezer Özlü, Mehmet Günsür öyküleri var sırada, bunlara bir iki örnekle sınırlı kalmak koşuluyla Sema Kaygusuz'un, İnan Çetin'in kimi verimleri, örneğe 'Aşkâr', 'Bakır' eklenebilir sanırım. Bir başka açıdan önceki grupla ilişkilendirilebilecek bu yazarların öykülerine göz atıldığında, şiirin, ancak anlam katmanlarındaki geçiş sırasında kendini duyurduğu vargısına ulaşıyor insan. Bana göre Murathan Mungan'ın, Mehmet Zaman Saçlıoğlu'nun, Hasan Ali Toptaş'ın öyküleri de bu öbekte değerlendirilebilir pekâlâ!

Ne var ki, genel olarak öykücülerimiz, bu arada kadın öykücülerimizin çok büyük bölümü şiirden özce, biçimce yararlanıyor, sonra da şiir sezgileri yönünde öykülerini yapılandırılmaya girişiyor. Örneğin Oktay Akbal'ın, Erdal Öz'ün, Nursel Duruel'in, Şükran Farımaz'ın, Nalan Barbarosoğlu'nun öykülerinden yansıyan havayı bu yönde alabilirmişiz gibi geliyor bana. Şair öykücüler olarak Necati Cumalı'yla Ruşen Hakkı'yı, Dinçer Sezgin'le Burhan Günel'i de bu gruba katabiliriz yanılmıyorsam.

Şiirle uzaktan yakından hiç ilgi kurmamış gibisine duruş sergileyen Osman Şahin'le Hasan Özkılıç'ın öyküleri de insanda şaşkırtıcı duygulara yol açıyor. Bu yazarlar da anlatılarındaki büyüde şiirle akrabalık kurmuş görünüyor yalnızca.

Bir de, neredeyse hiç kimse tarafından sezilmeyen, bir köşede kendi ormanı halinde öylece duran Faruk Duman'ın öyküleri var...

Andığım şair öykücülerle şair olmayan öykücüler, öykü yazmaya oturduklarında şiir yazmıyorlar, doğru, ama yazdıkları öykü nedense şiiri çağırıyor yine de bizde!

Öyleyse öykü, şiire ancak biçimce, form olarak, şekil olarak, doğal ki bütün bunların var edicisi ses olarak yakın duruyor. Bu demektir ki biçimce şiire yakın duran, ötesinde şiir olarak gözükene öyküler yazılabilir... Ses değeri şiirle özdeşleşen öyküler de yazılabilir. Hatta bunların, öykünün olmazsa olmazları arasına girdiği, gireceği bile öne sürülebilir. Ama bütün bunlar, öykünün şiirden özdeşleşim olarak değil benzeşim bağlamında yararlandığının ipuçlarını veriyor bize...

Evet ikisi de memeli, omurgalı, şu, bu; ikisi de milyon yıl önceki ortak atadan çıkmış yola, ama artık öyküyle şiir, öz değil, ikiz hiç değil, yalnızca birer üvey kardeş! İnsanla maymunuda görüldüğünce...

Ey öykücüler, siz siz olun, aman üvey kardeşinize kötü davranmayın! Zararını siz çekersiniz sonra bunun!